

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for kystlynghei i Austbømarka, Alstahaug kommune

NIBIO RAPPORT | VOL. 8 | NR. 157 | 2022

Thomas Holm Carlsen, Sven Emil Hinderaker & Annette Bär
Avdeling for kulturlandskap og biologisk mangfold, Tjøtta

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for kystlynghei i Austbømarka, Alstahaug kommune

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Thomas Holm Carlsen, Sven Emil Hinderaker & Annette Bär

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
01.12.2022	8/157/2022	Åpen	52947	22/00073
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-03191-8	2464-1162	38	3	

OPPDRAKSGIVER/EMPLOYER:

Statsforvalteren i Nordland

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Anne Sofie Bråge Fjeldstad

STIKKORD/KEYWORDS:

Skjøtsel, kulturlandskap, kystlynghei, utvalgt naturtype, tilskuddsordning for trua naturtyper, Austbømarka, Alstahaug kommune

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Kulturlandskap og biologisk mangfold

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Rapporten er en revisjon av skjøtselsplan for kystlyngheia i Austbømarka, og inneholder anbefalinger om restaurering og skjøtsel av kystlyngheiapartiene. Beskrivelsen baserer seg på kartlegging av naturtyper og vegetasjon knyttet til kystlyngheia. Austbømarka beites med en besetning av Vestlandsk fjordfe og en besetning av gammelnorsk sau (GNS). Beiteområdet er svært artsrikt, men det er utfordringer med mye veitistel og stedvis tett bjørkekratt. Beitetrykket er også fremdeles noe for høyt. Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Statsforvalteren i Nordland.

Rapporten er delt inn i to hoveddeler. Første del gir en kort beskrivelse av kystlynghei. Andre del er rettet mot den som skal utføre skjøtsel og forvaltningen, og omhandler naturgrunnlaget og dagens drift i området, samt beskrivelsen av konkrete restaurerings- og skjøtselstiltak innenfor lokaliteten.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Nordland

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Alstahaug

STED/LOKALITET:

Austbømarka

GODKJENT /APPROVED

Anders Nielsen

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Thomas Holm Carlsen

AVD. LEDER

FORSKER

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Utarbeidelse av skjøtselsplanen for Austbømarka i Alstahaug kommune er utført på oppdrag fra Statsforvalteren i Nordland. Austbømarka er en del av utvalgt kulturlandskap (UKL) Blomsøy-Hestøy og Skålvær. Skjøtselsplanen er en revisjon av tidligere fra 2014 (Carlsen m.fl. 2014) gir faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel av den trua og utvalgte naturtypen kystlynghei og er i samsvar med handlingsplanen kystlynghei (Direktoratet for naturforvaltning 2010). Skjøtselsplanen baserer seg på feltbefaring og intervjuer med beitebruker.

Rapporten er delt inn i to hoveddeler. Første del gir en kort beskrivelse av kystlynghei. Andre del er rettet mot den som skal utføre skjøtsel og forvaltningen, og omhandler naturgrunnlaget og dagens drift i området, samt beskrivelsen av konkrete restaurerings- og skjøtselstiltak innenfor lokaliteten.

Som vedlegg finnes en beskrivelse av de verdifulle naturtypene som inngår i drifta. Den genererer i hovedsak informasjon rettet inn mot forvaltning, inkludert søkbare egenskaper for området i Miljødirektoratets naturbase.

NIBIO på Tjøtta takker beitebruker og grunneier Espen Johansen og Statsforvalteren i Nordland v/Anne Sofie Bråge Fjeldstad for informasjon, innspill og for godt samarbeid.

Tjøtta, 15. desember, 2022

Thomas H. Carlsen

Prosjektleder

Innhold

Forord	3
1 Kystlynghei.....	5
1.1 Lyngsviing	6
1.2 Restaurering av kystlynghei.....	7
2 Skjøtselsplan for Austbømarka, Alstahaug kommune	8
2.1 Innledning.....	9
2.2 Hensyn og prioriteringer.....	12
2.3 Tradisjonell og nåværende drift	12
2.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen	13
2.5 Artsmangfold og observerte endringer	14
2.6 Tiltak mot veitistel	16
2.7 Evaluering/vurdering av skjøtselen	16
2.8 Mål for kystlyngheia	17
2.9 Restaureringstiltak (engangstiltak eller tiltak som gjennomføres over en avgrensa periode).....	17
2.10 Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig)	18
2.10.1 Beiting	18
2.10.2 Andre aktuelle skjøtselstiltak	19
2.11 Oppfølging av skjøtselsplanen.....	19
2.12 Bilder fra Austbømarka.....	20
Vedlegg.....	27
1 Lokalitetsbeskrivelse i Naturbase.....	27
1.1 Austbømarka.....	27
2 Retningslinjer for sviing (ikke aktuelt for gjeldende revisjon)	32
2.1 Lyngsviing som skjøtselsmetode – en kort introduksjon	32
2.2 Retningslinjer for sviing.....	33
3 Tiltakslogg, grunneiers notater.....	36

1 Kystlynghei

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau ansees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsføring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

Beiting er viktig for ivaretagelsen av kystlyngheiene, og i snøfattige og vintermilde kyststrøk med kystlynghei finner man former for utegangerdrift. Hold av dyr, uansett driftsform, krever at man følger tilhørende regelverk, se www.lovdata.no. Utegangerdrift er omtalt spesifikt flere steder i regelverket, med både egne tilpasninger og med dispensasjoner fra hovedregelverket mot at enkelte vilkår holdes. Av viktige regelverk å sette seg inn i, kan man trekke frem: «Lov om dyrevelferd» (Dyrevernova), «Forskrift om velferd for småfe», «Forskrift om velferd for produksjonsdyr», «Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe» og «Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer». Dispensasjon om «utegang uten tjenlig oppholdsrom» krever tillatelse fra Mattilsynet.

For å kunne tilpasse dyretallet til beitegrunnet, må beitegrunnet vurderes. Beitegrunnet påvirkes av variasjoner i både naturforhold og hevd, og må derfor vurderes for hvert enkelt beite. Ofte inngår det flere naturtyper i det samlede kystlandskapet som beites, noe som også bør tas inn i den totale vurderingen av dyretallet. Dette kan være strandenger som er gode vår- og sommerbeiter, eller myr som kan ha viktige halvgress og starr utover høst og vinter. Kystlynghei i god hevd utgjør gode beiter, og inneholder helst vekslinger av røsslyng i både pionerfase, byggefase og moden fase. Dette gjør at beitedyrene kan veksle mellom røsslyngplanter av ulik alder og høyde. Beitekvaliteten til røsslyngen varierer med alder, og særlig gammel, forvêdet og skadet røsslyng forringer beiten mye. En del kystlyngheier finnes i vekslinger med mye bart berg, mens andre lyngheier danner tette tepper hvor røsslyngen har et høyt dekke. Både dekning og kvalitet på røsslyng tas med i beregningen av dyretall per arealenhet.

I «Forskriften om velferd for småfe», omtales utegangerdrift spesielt, og i § 18 «Unntak fra kravet om tjenlig oppholdsrom – utedrift», kan oppsummeres i følgende viktige punkt:

- 1) *Dyretallet skal tilpasses beitegrunnet.*
- 2) *Eier eller annen med ansvar for dyrene skal ha mulighet til raskt å skaffe tilstrekkelig og egnet fôr i tilfelle situasjoner der beitet ikke gir tilstrekkelig næring.*
- 3) *Det skal etableres fôringsplass som gjør det mulig å fôre dyrene på en god måte.*
- 4) *Terreng og vegetasjon skal gi tilstrekkelig ly, og dyrene skal ha beskyttende ullfell i kalde årstider.*
- 5) *Det skal etableres innhengning som gjør det mulig å samle dyrene.*
- 6) *Dyrene skal samles når det er nødvendig av dyrevernmessige hensyn, og minimum vår og høst for kontroll, merking, napping og klipping av ull, nødvendig parasittbehandling, o.l.*
- 7) *Paring skal skje slik at lamming og kjeing kan forekomme når beite- og klimaforhold er gunstige.*
- 8) *Tilsynet skal intensiveres før og under lamming.*

Gode vinterbeiter er nødvendig for et godt dyrehold. Nøkkelarten røsslyng inngår i beitegrunnet gjennom hele året, men er viktigst utover høsten og vinteren, da omfanget av andre beiteplanter reduseres. Selv om røsslyng er den viktigste vinterbeiteplanta, er tilgang på starr og gras som dyra finner innimellom lyngen betydningsfull for det samlede næringsopptaket om vinteren. Småfe på

utmarksbeite skal etter regelverket ha tilsyn minst en gang per uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er. Det er en forutsetning at beitelokalitetene gir muligheter for å komme til med nødfôr, også i perioder med dårlig vær. Beitene må ha tilstrekkelig ferskvannstilgang gjennom hele året. Det må planlegges løsninger for mulig vannmangel, både sommer som vinter.

Gammelnorsk sau og andre husdyrslag

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er mye brukt i utegangerdrift i kystlynghei, ettersom det er en hardfør, lett sau som er tilpasset helårsbeiting hvor det er vilkår for det. Under de riktige kombinasjoner av milde vintre, tilstrekkelig med areal og velskjøttede kystlyngheier, greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Paring skal skje slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Innholdet av protein i beiteplantene gjennom vinteren er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Dersom lammene fra sau i kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslakting må man gjøre tilpasninger. Disse lammene som ikke er slaktemodne må da overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhala raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten. Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytning til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

1.1 Lyngsviing

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til spesielle verdier knyttet til området, slik som fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Det er viktig å orientere seg om hvilke verdier som finnes i området gjennom f.eks. forvaltningsorgan som kommunen, fylkeskommunen, Statsforvalter eller Miljødirektoratet/Statens Naturoppsyn, og tilpasse den planlagte skjøtselen til disse verdiene. Når det

gjelder lyngsviing, er de generelle rådene at avsviingsflatene ikke skal være for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en god balanse.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden") dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtelsesplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Eksempler på problemarter er einstape, sitkagran, rynkerose og tistler.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og med tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man få hjelp fra noen med erfaring, i hvert fall første gangen.

1.2 Restaurering av kystlynghei

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauen. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå raskere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

2 Skjøtselsplan for Austbømarka, Alstahaug kommune

GRUNNEIER: Espen Johansen m.fl		ANSVAR SKJØTSEL: Espen Johansen	LOKALITETSVERDI I NATURBASE: Austbømarka (D07) verdi A, svært viktig
DATO UTARBEIDING AV 1.SKJØTSELSPLAN: 28.11.2014		DATO BEFARING (1.SKJ.PL.): 06.08.2019	
DATO REVIDERING: 01.12.2022		DATO BEFARING (REVIDERING): 27.09.2022	
KONTAKT MED GRUNNEIER/BRUKER (TELEFON, BEFARING, EPOST MM): September, 2022: befaring November, 2022: innhenting av info fra beitebruker/grunneier.			
1.SKJØTSELSPLAN UTFORMET AV: Thomas H. Carlsen, Annette Bår og Marit Dyrhaug (Carlsen m.fl 2014)			FIRMA: NIBIO
UTM SONE LOKALITET(ER): 33W	NORD: 7311932	ØST: 0377849	GNR./BNR.: 21/1, 2, 3, 6, 7, 8, 18, 21 93/4 (fylkesvei) 21/63, 65, 66, 68, 69 (hyttetomter)
NÅVÆRENDE AREAL PÅ SKJØTSELSPLAN-/NATURBASE LOKALITET: Skjøtselsplanareal: 969 dekar Hvorav kystlynghei (D07): 474 dekar AREAL (ETTER EVENTUELT RESTAURERING):		DEL AV VERNEOMRÅDE: Nei HVILKET VERN:	DEL AV UTVALGT KULTURLANDSKAP: Ja. Blomsøy-Hestøy og Skålvær

2.1 Innledning

Blomsøya og omegn (inkl. Hestøy og Skålvær) fikk status som utvalgt kulturlandskap i 2010. Blomsøya og omkringliggende øyer ble vegetasjonskartlagt i 2008 i forbindelse med utarbeiding av skjøtselsplan (Bär & Hatten 2009a) og forvaltningsplan (Bär & Hatten 2009b) for området. Kartlegging av verdifulle naturtyper for området i forbindelse med utarbeidelse av skjøtselsplan for Austbømarka (Carlsen m.fl. 2014) ble utført på bakgrunn av vegetasjonskartlegginga og artsregistreringene i 2008, samt feltbefaringer i 2013. Supplerende opplysninger om tilstand og bruk ble innhentet av Marit Dyrhaug (Norsk landbruksrådgivning) Thomas Holm Carlsen (tidl. Bioforsk Nord). I forbindelse med denne skjøtselsplanrevisjonen ble det utført feltbefaring 27. september i år av Thomas Holm Carlsen og gjennomført intervjuer i november og desember.

Austbømarka er et stort felles beiteområde nord for Blomsøya, på søndre del av øya Altra i Alstahaug kommune på Helgelandskysten. Naturtyperlokaliteten «Austbømarka» er ei artsrik kystlynghei som er en del av dette beiteområdet og ligger i den nordlige delen. Området ligger i klart oseanisk vegetasjonsseksjon (O2) i sørboreal sone og i mellomboreal vegetasjonssone. Landskapet består av lave, grunnlendte høydetrug i nord-sørgående retning med mindre myrdrag og delvis skogdekte sletter innimellom, og flere bukter og vikar. Berggrunnen er kalkspatmarmor med innslag av kalkglimmerskifter. Løsmassene består av kalksand med vekslende moldinnhold og torvlag. Lokaliteten avgrenses av sjøen på vest- og østsiden, mot gjerde tvers over øya i nord, og mot dyrkamark ved Skiftsåsen i sør. Mot midtre deler av øya avgrenses lokaliteten mot skog. Gnr/Bnr: 21/1,2,3,6,7,8,18,21 og 93/4 (fylkesvei), samt hyttetomtene Gnr/Bnr: 21/63,65,66,68,69. UTM: 33W 0377849 7311932.

Figur 1. Oversiktskart som viser oppdatert naturbaselokalitet (kystlynghei, D07) i Austbømarka.

Figur 2. Skjøtselsskart med aktuelle tiltak for å sikre verdiene i kystlyngheia i Austbømarka.

2.2 Hensyn og prioriteringer

Kystlyngheipartiene i Austbømarka er stedvis svært skrinne med mye nakent berg. Slike parti er tørkeutsatte og også utsatt for slitasje. Det er ikke behov for å svi kystlyngheia. Andel av røsslyng er lav, noe som er normalt i kalkrike kystlynghei på Helgelandskysten. Beitetrykket har dessuten vært høyt de siste årene som har ført til relativ hard nedbeiting og dermed ingen behov for fornying gjennom sviing.

Store deler av beitemarka bærer preg av slitasje og et noe for høyt beitetrykk over lengre tid. Hovedgrunnen til dette er at det fram til og med 2021 var hoveddelen av beitebesetninga den tunge storferasen Charolait. Grunneier og beitebruker har lagt om drifta i år ved å bytte ut storfebesetninga fra Charolait til Vestlandsk fjordfe. Vestlandsk fjordfe er en betydelig lettere storferase med omtrent halve marktrykket i forhold til Charolait, noe som på sikt vil være positivt for landskapet i form av mindre slitasje. En annen faktor som hadde betydning i år for at landskapet fremdeles bærer preg av slitasje var den særdeles våte sommeren vi hadde i 2022. Friske og våte partier av beitearealet var ekstra opptråkket og gjørmete på tampen av beitesesongen i år som følge av vannmetninga.

For å frigjøre mer beiteareal og øke kvaliteten på beitet bør det prioriteres å rydde krattskog av bjørk (jfr. figur 2). Slik situasjonen er i dag blir det noe for høyt beitetrykk i de gode beiteområdene, mens bjørkekrattet stort sett blir brukt i forbindelse med tråkk fra et område til et annet.

Veitistel er en problemart som fortrenger gode og næringsrike beitemarker og reduserer beitekvaliteten betydelig i områdene veitistel mer eller mindre dominerer (se figur 2). Veitistel er en toårig korgplante som har stor spredningsevne og etablerer seg først og fremst i forstyrret/slitt/erodert, næringsrik jord. I et område som har vært grøftet tidligere i forbindelse med en planlagt oppdyrking, trives veitistel svært godt. Her er det mye åpen og naken sandjord som er helt ideelt for at veitistel skal kunne etablere seg og produsere enorme mengder med nye frø. Det bør prioritere å bekjempe veitistelen manuelt noen år for å forsøke å redusere bestanden.

2.3 Tradisjonell og nåværende drift

Austbømarka var tidligere et felles utmarksbeite for gårdene på Austbø, og det stod flere sommerfjøs i nordenden av beiteområdet. Det har vært kontinuerlig beiting her, med unntak av en periode på bortimot ti år på 1980-90-tallet. I denne perioden skjøt gjengroingen fart med betydelig oppslag av bjørk. Bjørkekratt dominerer i store deler av beiteområdet som ikke er inkludert i naturbaselokaliteten. Dette gjelder både i fastmark- og i våtmarkspartier. I kystlyngheilokaliteten (naturbaselokaliteten) har gjengroinga i stor grad stoppet opp, men partier med tett bjørkekratt finnes og bør ryddes. På Faksholmen finnes enkelte områder hvor gjengroingen har kommet i sein gjenvokstsuksessjonsfase og er derfor ikke inkludert i kystlyngheilokaliteten.

I forbindelse med utarbeidinga av opprinnelige skjøtselsplan for Austbømarka fra 2014 hadde beitebruker en besetning av rasen Charolais beitende i Austbømarka. Beitebruker startet med rasen Charolais rundt 2007. Rundt 40 kviger og ammekyr og 20 kalver beitet på det meste i løpet av årene fram til 2021. Storfeet ble sluppet ut på beitet rundt 1. juni evt. i slutten av mai. Kalvene ble som oftest tatt bort fra Austbømarka rundt 15. august og ytterligere 20 voksne dyr ble tatt bort rundt medio september. De siste 20 kviger/kyr ble tatt fra beitet rundt 1. oktober (situasjonen for 2014). Tilleggsføring startet vanligvis når kalvene ble tatt ut av beitet og øktes gradvis mot 1. oktober, da de siste dyrene ble tatt ut fra Austbømarka. I tillegg til storfe var det også en liten besetning med sauer av rasen Norsk kvit sau (NKS). Antall sau varierte noe med tidspunkt på året. Sauen utgjorde en liten del av beitetrykket i Austbømarka. I 2014 var saueantallet 12 pluss lam som beitet her fra etter lamming til medio oktober.

Nedbeittingsgraden var forholdsvis sterk, og det var også en del tråkkskader, særlig ved føringsplassene, i strandengene (hovedsakelig utenfor lokaliteten) og våte og myrete områder.

Landskapet og viktige naturtyper tok skade av beitereregimet med for mange dyr av den tunge kjøttferasen Charolais.

I dag er situasjonen annerledes. I løpet av 2021 byttet beitebruker ut Charolais-besetninga med den betydelig lettere storferasen Vestlandsk fjordfe. Levendevekt på en fullvoksen Vestlandsk fjordfeku er mellom 400-500 kg, mens en fullvoksen Charolais-ku kan veie det dobbelte. Ifølge beitebruker er marktrykket nesten halvparten for Vestlandsk fjordfe i og med at klauvene er omtrent like store for begge rasene. Det er helt opplagt at dette er gunstig for de sårbare naturtypene i beiteområdet. Totalt beitet det 56 storfe i 2022, derav fem kastrater, fem kviger og fire kuer av Charolais og 42 kuer av Vestlandsk fjordfe, samt 16 småkalver. Situasjonen for 2023 vil bli noe endret ved at kastratene sannsynligvis vil bli satt på et beite ved gården utenfor Austbømarka, samt at Charolais vil bli helt utfaset fra drifta. Dette vil bedre beitesituasjonen for Austbømarka ytterligere.

I tillegg til storfe beiter en besetning med utegangersau av rasen gammelnorsk sau (GNS) i Austbømarka. I 2022 var antallet 17 søyer og 30 lam. Som følge av lite røsslyng og begrenset med vinterbeite blir sauene føret med grasballer hele vinteren. For å forsøke å få redusert andelen med bjørkekratt har det også vært en besetning med 20 individer av kystgeit i deler av sesongen. Kystgeita foretrekker lauv og er en ypperlig landskapspleier når der er mye tilgjengelig lauv. Dessverre er det meste av lauv utilgjengelig for geita da bjørkekrattene stort sett består av lange, tynne bjørker der lauvet er utilgjengelig. Geita unngår i stor grad å gnage på bjørkebark, i motsetning til andre smakelige lauvtrær som selje og rogn. Dette medfører at bjørkekrattene blir stående og får utviklet seg videre, noe som igjen fører til forringelse av beitet.

Tabell 1. Oversikt over sammensetning av beitedyr i Austbømarka fra 2007 til 2021 og for 2022.

Dyrerase	Antall før 2021	Antall 2022	Beiteperiode
Charolais, ammeku/kvige	40	4	Juni - oktober
Charolais, kalv	20	0	Juni – medio august
Vestlandsk fjordfe, ammeku/kvige	0	47	Juni – oktober
Vestlandsk fjordfe, kastrat	0	5	Juni - september
Vestlandsk fjordfe, kalv	0	16	Juni - september
Norsk kvitsau (NKS) (+lam)	12 (+ca 24)	0	Mai – medio oktober
Gammelnorsk sau (GNS) (+lam)	0	17 (+30)	Helårs
Norsk kystgeit	0	20	Juni – oktober

2.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen

Endringa fra Charolais til Vestlandsk fjordfe er et godt og viktig grep for å bevare de unike biologiske verdiene samtidig som at slitasje og erosjon vil bli redusert som følge av et betydelig lavere marktrykk. Antall dyr varierer noe med tidspunkt på året. Sauen utgjør en liten del av beitetrykket i Austbømarka. 12 sau pluss lam beiter her fra etter lamming til medio oktober. Landskapet bærer fremdeles preg av slitasje, tråkkaskader og problemarter, men dette skyldes endringa tredde i kraft først i år og at det i tillegg har vært en ekstremt våt sommer- og høstsesong i år. På sikt vil sårene i landskapet leges, så sant beitetrykket balanseres og fordelinga av beitedyrene vil bli bedre hvis man lykkes i å øke beitekvaliteten ved riktige restaurerings og skjøtselstiltak, bl.a. ved å rydde mer bjørkekratt fremover.

I området sør for Langdragsodden har det i senere tid vært gjennomført rydding av bjørkekratt. Beitedyrene har holdt nede alt av bjørkeoppslag i etterkant av ryddinga, som betyr at det kan ryddes mer bjørkekratt uten å være bekymret for at det vil gro til igjen som det gjør uten etterfølgende beiting. Det at beitebruker også har satt på en besetning med kystgeit sikrer at nytt oppslag med bjørk blir tatt og det kan anbefales å sage ned mye mer bjørk, gjerne spredt gjennom hele vekstsesongen slik at geitene kan ha mer eller mindre kontinuerlig tilgang på friskt bjørkelauv.

Det har ikke vært foretatt lyngbrenning i nyere tid. Grunnen til dette har først og fremst vært manglende behov. Røsslyng finnes i begrensede mengder og beitedyra holder nede feltsjiktet og røsslyng slik at lyngbrenning ikke vil være hverken behov for eller ønskelig. Området gjødsles ikke i dag, men mindre områder av naturbeitemarka nord i lokaliteten har vært gjødslet tidligere.

Fylkesveien mellom Austbø og Hestøy går igjennom lokaliteten. Stedvis, spesielt langs veien og i områder med grøfter eller områder med mye erosjon og åpninger i vegetasjonsdekket, vokser det mye veitistel som utgjør en trussel for både beiteverdi og artsmangfold. Veitistel er en stor og kraftigvoksende plante som ikke blir beitet på pga. lange og nålespisse pigger.

2.5 Artsmangfold og observerte endringer

Kystlyngheilokaliteten i Austbømarka er generelt sett svært artsrik med en nokså jevn og homogen fordeling uten dominerende arter. Einer opptrer som mengdearter i enkelte parti, både på Langdragsodden i vest og langs østsida av Storsletthaugen. Andelen av røsslyng er generelt lav, men vokser spredt i lyngheipartiene. Av kalkindikatorer som finnes i lyngheia har det blitt funnet store mengder orkideer som brudespore, stortveblad, vårmarihånd og nattfiol. Det har også blitt funnet rødliste arter som ormetunge (NT), rødsildre (NT), blåstarr (NT) og fjellnøkleblom (NT) på Langdragsodden i vest. En annen spesiell rødlistet art som har blitt funnet her tidligere er skredarve (NT). Her finnes også en stor forekomst av reinrose (NT) i parti som er svært skrinne med mye synlig kalkspatmarmor. I noen av rikmyrpartiene ble det funnet nebbstarr (NT). Andre arter som har blitt registrert her er hårstarr, kornstarr, fuglestarr, loppestarr, knopparve, kattedot, vill-lin, fjellfrøstjerne, fjellsmelle, smalkjempe, gullris, storblåfjær, hengeaks, dunhavre, gulaks, blokkebær, fjellmarikåpe m.m. I en liten dam nordom Langdragsodden vokser småvassoleie. På strandberget vokser arter som tiriltunge, blåknapp, rødsvingel, smalkjempe, strandkjempe, rødsildre og gulsildre. Skogarealene domineres av bjørk som vokser tett, med trivielle blåbærskogs- og lågurtsarter i feltsjiktet.

Naturbeitemarkpartiene i lokaliteten er oppsiktsvekkende rike på beitemarksopper. Under en kartlegging i 2004 (Hanssen & Molia 2004) ble det gjort hele 18 rødlistefunn fordelt på 12 arter. Det ble funnet 25 arter i slekta med rødsporesopp, *Entoloma* og 10 arter med fagervokssopper, *Hygrocybe*. Blant rødlistede og sjeldne arter kan nevnes *Entoloma griseocyaneum* - Lillagrå rødspore (NT), *Entoloma pseudocoelestinum* – blåstilket rødspore (LC, tidl. VU), *Entoloma chalybeum* – svartblå rødspore (NT), *Entoloma carneogriseum* – kjøttfarget rødspore (DD), *Entoloma rhombisporum* - rombesporet rødspore (VU), *Entoloma prunuloides* - melrødspore (VU), *Entoloma turci* - tyrkerrødspore (NT), *Entoloma mougeoti* - fiolett rødspore (NT) ble registrert i området Langdragsodden og nordover. Her fant man også *Entoloma scabrosum* – finskjellet rødspore (NE, ikke vurdert), *Hygrocybe calciphila* – kalkvokssopp (VU), *Hygrocybe mucronella* – bitter vokssopp (NT), *Entoloma prismatospermum* (NE, ikke vurdert), *Entoloma anatinium* – anderødspore (VU) og *Entoloma broesarpensis* – kråkerødspore (NT) som da var første funn utenfor typelokaliteten i Sverige. Sør i lokaliteten, i området mellom Faksholmen og Skiftsåsen, ble det i tillegg registrert *Entoloma corvinum* - ravnerødspore (VU), *Geoglossum cookeanum* - dynejordtunge (NT), *Cuphophyllus colemanniana* - brun engvokssopp (VU), samt *Entoloma prunuloides* - melrødspore (VU) og *Entoloma turci* - tyrkerrødspore (NT).

Under feltarbeidet i 2022 ble det registrert ytterligere to rødlistede beitemarkssopper, *Cuphophyllus russocoriaceus* – russelærvokssopp (NT) og *Entoloma bloxamii* (evt. *E. madidum*) – praktrødspore (VU). For øvrig ble det i hovedsak funnet mer gjødseltolerante «møkk-sopp» som blekksopper og kragesopper enn beitemarksopp under årets feltarbeid, noe som tyder på at det har vært for hardt beita med storfe de siste årene. Med totalt 19 rødlistede beitemarksopper, flere av dem ekstremt sjeldne, og 7 rødlistede karplanter er Austbømarka en av de mest artsrike kystlyngheiene/naturbeitemarkene vi har her i Nord-Norge. Det kan forventes å finne mange flere sjeldne og sårbare beitemarksopper om man etablerer et mer systematisk kartleggingsprosjekt i området.

Tabell 2. Oversikt over registrerte rødlistede karplanter og beitemarkssopper i Austbømarka.

Rødlistede arter (norsk)	Latinsk navn	RL-status (2022) ^a
ormetunge	<i>Ophioglossum vulgatum</i>	NT
rødsildre	<i>Saxifraga oppositifolia</i>	NT
blåstarr	<i>Carex flacca</i>	NT
fjellnøkleblom	<i>Primula scandinavica</i>	NT
skredarve	<i>Arenaria norvegica</i>	NT
reinrose	<i>Dryas octopetala</i>	NT
Nebbstarr	<i>Carex lepidocarpa</i>	NT
Lillagrå rødspore	<i>Entoloma griseocyaneum</i>	NT
blåstilket rødspore	<i>Entoloma pseudocoelestinum</i>	LC (før VU)
svartblå rødspore	<i>Entoloma chalyeum</i>	NT
kjøttfarget rødspore	<i>Entoloma carneogriseum</i>	DD
rombesporet rødspore	<i>Entoloma rhombisporum</i>	VU
Melrødspore	<i>Entoloma prunuloides</i>	VU
Tyrkerrødspore	<i>Entoloma turci</i>	NT
Fiolett rødspore	<i>Entoloma mougeoti</i>	NT
Finskjellet rødspore	<i>Entoloma scabrosum</i>	NE
-	<i>Entoloma prismatospermum</i>	NE
Anderødspore	<i>Entoloma anatinium</i>	VU
Kråkerødspore	<i>Entoloma broesarpensis</i>	NT
Praktrødspore	<i>Entoloma bloxamii</i>	VU
Ravnerødspore	<i>Entoloma corvinum</i>	VU
Kalkvokssopp	<i>Hygrocybe calciphila</i>	VU
Bittervokssopp	<i>Hygrocybe mucronella</i>	NT
Brun engvokssopp	<i>Cuphophyllus colemanniana</i>	VU
Russelærvokssopp	<i>Cuphophyllus russocoriaceus</i>	NT
Dynejordtunge	<i>Geoglossum cookeanum</i>	NT

^a Rødlistestatus, jfr Artsdatabanken 2021. LC=livskraftig, NT=nært trua, VU=sårbar, EN=sterkt trua, CR=kritisk trua, NE=ikke vurdert (for lite grunnlag).

Tre faktorer som opplagt er en trussel for de unike verdiene representert ved beitemarkssoppfunnene er overbeiting og tråkkskader, gjengroing og økt utbredelse med bjørk og gjødsling. Endringene som nå er iverksatt i form av bytte av storferase fra Charolais til Vestlandsk fjordfe, samt sambeite med storfe, utegangersau og kystgeit er et steg i riktig retning. Her handler det i fremtida om å finne et optimalt og ekstensivt beitetrykk for å holde lokaliteten i hevd og sikre de biologiske verdiene og det åpne landskapspreget. Beitebruker har planer om å ta ut med krattskog av bjørk, så sant tida strekker til, eller at det forsvarer seg økonomisk å leie inn folk til å gjøre jobben. Beitebruker har ikke gjødslet lokaliteten. Gjødsling med blautgjødsel (gylle) og/eller kunstgjødsel vil ødelegge levegrunnlaget for beitemarkssopp for alltid, da de fleste artene er svært sensitive for nitrogen og andre næringsstoffer.

2.6 Tiltak mot veitistel

Veitistel er en problemart som øker i omfang i enkelte partier med naturbeitemarkene og annen grasdominert mark i Austbømarka. Veitistel er en toårig art som kun lager en relativt liten rosett første år etter frøspiring og som deretter i år to kan vokse stor og kraftig, opp mot 1,5 høy og med flere blomsterstander (koger) (bilde 4). For å unngå frøspiring fra veitistel må blomsterstenglene kuttes med kniv, ryddesag, ljå, beitepusser e.l. før veitistelen blomstrer, i god tid før blomstring og frømodning. De avkuttete stenglene bør samles og elimineres fordi frøene kan modnes og spres etter at stenglene har blitt kuttet av. Men det er mye bedre å la stenglene ligge og tørke ut enn å ikke gjøre noe i det hele tatt. Veitistel er ekstremt konkurransedyktig i beitemark og har stor spredningsevne med sine frø som er festet til en skjem.

Veitistel trives best der jordsmonnet er tykt og næringsrikt og spesielt godt i områder med erosjon forårsaket av våndaktivitet. Beitedyr skyr veitistel og gir dermed arten et fortrinn ved å beite ned potensielle konkurrenter. I den kommende rulleringsperioden (2023-2028) bør det prioriteres høyt å få tatt alle blomsterstenglene av veitistel, helst før blomstring og senest før de får frøet og spredd seg videre. Dette er eneste måten å få redusert problemet til et minimum. Spesielt fokus må være i områder med nylige våndangrep. Frø fra veitistel kan overleve i mange år i jorda og vil spire ekstra godt i områder som har blitt gjort åpne og luftige av vånd eller som følge av annen erosjon eller jordbearbeiding. Dette illustreres best i området som ble grøftet og drenert for noen år siden nord og vest for Storsletthaugen. Det er ekstreme mengder med veitistel i dette området samt i de områdene det blir tilleggsfôra, ved veien i bukta for Langdragsodden og ved samlekeveet på motsatt side av veien.

2.7 Evaluering/vurdering av skjøtselen

OPPSUMMERENDE VURDERING	I HØY GRAD	IMIDDELS GRAD	I LITEN GRAD
Har skjøtselen vært tilfredsstillende for å oppnå målene, jfr skjøtselsplanen som nå revideres?		X ^a	
Bør skjøtselen endres for neste skjøtselsplanperiode (neste 5 år)?		X ^b	
Er det realistisk at lokaliteten holdes i hevd de neste 5 åra?	X		

^a Beiteregimet med tung kjøttferase og for høyt beitetrykk har ikke vært optimalt.

^b Beitebruker har lagt om drifta med lettere storferase. Om beitetrykket med storfe, sau og geit blir optimalt og mer bjørk blir ryddet, er det god grunn til å tro at forholdene vil bli betydelig forbedret for Austbømarka.

2.8 Mål for kystlyngheia

HOVEDMÅL FOR LOKALITETEN(E):
Sikre en åpen og artsrik kystlyngheia i god tilstand gjennom samarbeide av ulike beitedyr
EVENTUELLE SPESIFIKKE MÅL FOR DELOMRÅDER:
- Områder med tett bjørkekratt skal reduseres gjennom krattrydding (se figur 2) - Veitistel bør elimineres fra beitearealet (se figur 2) - Fremmedarter som sitkagran skal ikke forekomme i kystlyngheilokaliteten
TILSTANDSMÅL FOR ENKELTE AV ARTENE:
- Forekomst av rødlistede beitemarksopp er en god indikator for god tilstand i de ugjødsle naturbeitemarkene innafor kystlyngheilokaliteten. Store sesongvariasjoner i forekomst. - Det skal forekomme røsslyng i lokaliteten. Blir beitetrykket for høyt vil røsslyngen bli utkonkurrert av mer beitetolerante urter og gras. Kystlyngheia vil etter hvert gå over til å bli naturbeitemark selv om det er glidende overganger i kalkrike områder.

2.9 Restaureringstiltak (engangstiltak eller tiltak som gjennomføres over en avgrensa periode)

RESTAURERINGSTILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKE)
Det er behov for å rydde bjørk i områder med mye krattoppslag (jfr. figur 2). Noen partier med bjørkeskog bør få stå for å gi dyrene ly for vær og vind. Kan utføres årlig for å få en gradvis forbedring. I forhold til at det nå også beiter geit i området kan det vurderes å sage ned bjørk gjennom hele vekstsesongen og la dem ligge slik at beitedyrene kan avlaue bjørkene først. Ved (stranger) og kvist bør fjernet fra lokaliteten for å unngå gjødslingseffekt. Vær obs på gjenvekstpotensialet på bjørk (og selje) ved tradisjonelt uttak med bruk av motorsag og ryddesag. Områdene som ryddes bør gås over med ryddesag året etter for å ta gjenvekst om det viser seg at beitedyrene ikke holder nede gjenveksten. Det må ikke ryddes større områder enn hva beitedyrene klarer å håndtere med tanke på oppslag i årene etter ryddinga.	2023-2028. Men bør ta en god del i 2023 og 2024	Hovedsakelig innafor kystlyngheilokaliteten, men også andre steder innafor beiteområdet	

2.10 Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig)

2.10.1 Beiting

BEITETILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UK E)
Fortsette med sambeite med lett storferase, utegangersau og evt. kystgeit. I 2022 beitet det totalt 56 storfe, derav fem kastrater, fem kviger, 42 kuer og 16 småkalver av Vestlandsk fjordfe, samt fire kuer av Charolais. Storfeet blir tilleggsfôret fra rundt 15. august og økes gradvis mot 1. oktober, da de siste dyrene blir tatt ut fra Austbømarka. I tillegg til storfe beiter en besetning med utegangersau av rasen gammelnorsk sau (GNS) i Austbømarka på helårsbasis. I 2022 var antallet 17 søyer og 30 lam. Som følge av lite røsslyng og begrenset med vinterbeite blir sauene fôret med grasballer hele vinteren. For å forsøke å få redusert andelen med bjørkekratt har det også vært en besetning med 20 individer av kystgeit i deler av sesongen. Nedbeitingsgraden er forholdsvis sterk, og det er også en del tråkkskader, særlig ved fôringsplassene, i strandengene (hovedsakelig utenfor lokaliteten) og våtlendte områder. I år med dårlig beitegrunnlag på seinsommeren i kombinasjon med høy fuktighet i bakken (som for 2022) bør området få hvile i størst mulig grad i stedet for å bli benyttet som tilleggsfôringsplass. Dette for å unngå slitasje og for å unngå oppgjødsling i form av tilført tilleggsfôr. Beitetrykket må avpasses beitekapasitet og naturens tåleevne. Beitetrykket i 2022 var fremdeles noe for høyt i forhold til ivaretagelse av de unike biologiske verdiene.	Årlig	969 dekar (hvorav 474 dekar er registrert verdifull kystlynghei)	Mai – okt. Helårs for utegangersau

2.10.2 Andre aktuelle skjøtselstiltak

TILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKE)
Lyngsviing. Ikke behov i rulleringsperioden	-	-	-
Bekjempe veitistel. Veitistel er en problemart som ofte inntreer i naturbeitemarksområder, på skrotemark eller i hogstfelt, spesielt i tilknytning til kvisthauger. Veitistel finnes i Austbømarka spesielt langs veien, men har spredt seg i beitearealer der tråkkpåvirkningen er stor. Veitistel beites ikke av hverken storfe eller sau og må bekjempes manuelt (eller kjemisk). Manuell bekjemping anbefales. Arten er to-årig. Det første året dannes kun en rosett med uspiselige blad, mens den kraftige blomsterstanden blir utviklet året etter. Den mest effektive måten å bekjempe veitistel på er å kutte av blomsterstanden før frøsetting. Bekjempinga kan utføres ved hjelp av ryddesag i ulendt terreng eller ved hjelp av beitepusser tilkoblet traktor i områder hvor dette er mulig. Da det finnes store mengder frø av veitistel i jorda i Austbømarka, vil bekjempelsen av denne problemarten ta flere år. Men allerede etter et par år med bekjemping vil man se at arten går tilbake. Det er viktig at det gjennomføres årlig bekjemping av veitistel helt til man oppnår ønsket reduksjon av arten.	Hvert år fra 2023	Områdene hvor veitistel dominerer: 32,5 + 21 daa (se fig. 2) Ellers kutt eller brekk blomsterstenglene når man kommer over dem. Veitistel har en lang blomstringssesong	Juli-oktober. Viktigst å ta den første «bølga» som også de største og mest potente plantene. Vanligvis i løpet av juli.

2.11 Oppfølging av skjøtelsesplanen

NESTE REVIDERING/EVALUERES ÅR: 2028
BEHOV FOR YTTERLIGERE REGISTRERING AV SPESIFIKKE NATURTYPER OG/ELLER ARTSGRUPPER: Behov for supplerende og systematisk beitemarksoppkartlegging
GJENNOMFØRTE ELLER PÅBEGYNT TILTAK SOM ER FINANSIERT DE SISTE 5 ÅRA:
PERSON(-ER) SOM HAR ANSVAR FOR Å GJENNOMFØRE TILTAKENE I SKJØTSELSPLENEN: Espen Johansen

2.12 Bilder fra Austbømarka

Bilde 1. Deler av Faksholmen er nå innlemmet i kystlyngheilokaliteten for Austbømarka. Gras- og urterik kalkkystlynghei.

Foto: Thomas Holm Carlsen, NIBIO.

Bilde 2. Områder med tett bjørkekratt bør ryddes for å øke beiteverdi og kapasitet. Bildet er fra et parti på Faksholmen.

Foto: Thomas Holm Carlsen, NIBIO.

Bilde 3. Det finnes mange fine naturbeitemarker inkludert i kystlyngheilokaliteten i Austbømarka. Slike ugjødsle beitemarker er viktige leveområder for mange sjeldne og sårbare beitemarksopper. Et svært lavt feltsjikt viser at beitetrykket er noe for høyt.

Foto: Thomas Holm Carlsen, NIBIO.

Bilde 4. Veitistel er en problemart i beitemarker og etablerer seg lett i forstyrret mark slik som dette grøftede området vest for Faksholmen. Veitistel bør bekjempes for å unngå videre frøing og spredning.

Foto: Thomas Holm Carlsen, NIBIO.

Bilde 5. Praktrødspore, *Entoloma bloxamii* (evt. *E. madidum*) (VU, sårbar) er en av mange eksklusive og sårbare beitemarksoppene som finnes i Austbømarka. Arten ble funnet på Faksholmen.

Foto: Thomas Holm Carlsen, NIBIO.

Bilde 6. Langdragsodden er kalkrik, grunnlendt og svært artsrik. Samtidig er slike områder utsatt for tråkkskader, slitasje og erosjon. Beitetrykket må tilpasses bæreevne og beitekapasitet.

Foto: Thomas Holm Carlsen, NIBIO.

Referanser

Bär, A. & Hatten, L. 2009. Skjøtselsplan for Blomsøya og omegn, Alstahaug kommune. Bioforsk rapport 4 (31).

Bär, A. & Hatten, L. 2009. Forvaltningsplan for Blomsøya, Hestøya, Skålvær og omkringliggende øyer. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i Nordland. Biologiske verdier. Bioforsk rapport 4 (33).

Direktoratet for naturforvaltning 2007. Kartlegging av naturtyper – Verdisetting av biologisk mangfold. DN-håndbok 13 2.utgave 2006 (oppdatert 2007).

Direktoratet for naturforvaltning 2010. Utkast til handlingsplan for kystlynghei. DN-rapport 2010-x. (upubl.)

Carlsen, T. H., Bär, A. & Dyrhaug, M. 2014. Skjøtselsplan for kystlynghei. Austbømarka, Alstahaug kommune, Nordland. Bioforsk Rapport 9 (154).

Hanssen, E & Molia, A. 2004. Kartlegging av storsopper i Norge – Mykologiske undersøkelser i Alstahaug, Dønna, Herøy og Vega kommuner, Nordland fylke. Rapport 2-2004. Universitetet i Oslo, Naturhistorisk Museum.

Kvalvik, M. S., Carlsen, T. H., Johansen, L. Thorvaldsen, P., Dyrhaug, M. & Bär, A. 2013. Verdifulle kystlyngheilokaliteter på Ytre Helgeland. Resultater fra kartlegging av kystlynghei fra Bindal i sør til Rødøy i nord. Bioforsk Rapport 8 (156).

Vedlegg

1 Lokalitetsbeskrivelse i Naturbase

1.1 Austbømarka

Søkbare egenskaper

Navn på lokaliteten Austbømarka		Kommune Alstahaug	Områdenr. 182040121				
ID i Naturbase BN00092277	Registrert i felt av: Thomas H. Carlsen		Dato: 27.09.2022				
Eventuelle tidligere registreringer og andre kilder (skriftlige og muntlige): Bär, A. & Hatten, L. 2009. Skjøtselsplan for Blomsøya og omegn. Bioforsk Rapport nr 31/2009 Carlsen, T.H, Bär, A & Dyrhaug, M. 2014. Skjøtselsplan for kystlynghei. Austbømarka. Bioforsk rapport vol 9, nr 154. 25 s. Often,A. et al. 2013. Rapport fra registreringer i kulturlandskap i Nordland 1992-95. Red. av Fylkesmannen i Nordland. 141s. Hanssen, E & Molia,A. 2004. Kartlegging av storsopper i Norge – Mykologiske undersøkelser i Alstahaug, Dønna, Herøy og Vega kommuner, Nordland fylke. Rapport 2-2004. Universitetet i Oslo, Naturhistorisk Museum			Skjøtselsavtale: Inngått år: - Utløper år: -				
Hovednaturtype: D07, kystlynghei – 65 % Tilleggsnaturtyper: D04, Naturbeitemark – 25 % G09, Rikt strandberg – 5 %		Utforminger: D0711, Kalkkysthei – 50 % D0709, Intermediær kysthei – 10 % D0710, Intermediær kystfukthei – 5 % D0415, Svak lågurtbeiteeng – 20 % D0421, Beitevåteng – 5 % G0902, vestlig og nordlig – 5 %					
Verdi (A, B, C): A		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder					
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) Fylkesvei mellom Hestøysund og Austbø går gjennom lokaliteten							
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):		Vegetasjonstyper:	
< 20 m	x	God	x	Slått		Torvtekt	Gras og urterik hei (H2b)
20 – 50 m		Svak		Beite	x	Brenning	Fuktig lynghei (H3)
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell	Frisk fattigeng (G4)
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling			Fuktig middels næringsrik eng (G12)
		Dårlig		Lauving			Strandberg (X1b)

Områdebeskrivelse

Innledning

I forbindelse med revidering av skjøtselsplan for Austbømarka i Alstahaug kommune har kystlyngheilokaliteten og beiteområdet i Austbømarka blitt befart av Thomas Holm Carlsen, NIBIO. Befaringsdato var 27. september, 2022. Blomsøya og omegn (inkl. Hestøy og Skålvær) fikk status som utvalgt kulturlandskap i 2010. Blomsøya og omkringliggende øyer ble vegetasjonskartlagt i 2008 i forbindelse med utarbeiding av skjøtselsplan og forvaltningsplan for området. Opprinnelige skjøtselsplan for Austbømarka ble utarbeidet i 2014 (Carlsen m.fl. 2014). Kartlegging av verdifulle naturtyper for området ble da gjort på bakgrunn av vegetasjonskartlegginga og artsregistreringene i 2008 samt befaringer i 2013. Supplerende opplysninger om tilstand og bruk ble innhentet av Marit Dyrhaug.

Beliggenhet og naturgrunnlag

Austbømarka er et stort felles beiteområde nord for Blomsøya, på søndre del av øya Altra i Alstahaug kommune på Helgelandskysten. Naturtypelokaliteten «Austbømarka» er ei artsrik kystlynghei som er en del av dette beiteområdet og ligger i den nordlige delen. Området ligger i klart oseanisk vegetasjonsseksjon (O2) i sørboreal sone og i mellomboreal vegetasjonssone. Landskapet består av lave, grunnlendte høydedrag i nord-sørgående retning med mindre myrdrag og delvis skogdekte sletter innimellom, og flere bukter og vikar. Berggrunnen er kalkspatmarmor med innslag av kalkglimmerskifter. Løsmassene består av kalksand med vekslende moldinnhold og torvlag. Lokaliteten avgrenses av sjøen på vest- og østsiden, mot gjerde tvers over øya i nord, og mot dyrkamark ved Skiftsåsen i sør. Mot midtre deler av øya avgrenses lokaliteten mot skog. Gnr/Bnr: 21/1,2,3,6,7,8,18,21 og 93/4 (fylkesvei), samt hyttetomtene Gnr/Bnr: 21/63,65,66,68,69. UTM: 33W 0377849 7311932.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper

I forbindelse med denne revisjonen av skjøtselsplan for Austbømarka ble kystlyngheilokaliteten utvidet med deler av Faksholmen i øst og en større del av området sør for Langdragsodden i vest (ryggen mellom fylkesveien og havet). Hovednaturtypen er kystlynghei (D07) som dekker rundt 65 % av det totale arealet på 474 daa. Resterende areal dekkes av spredte innslag av naturbeitemark (D04), rikt strandberg (G09) og lauvskog. Mindre områder med rikmyr opptrer som småmosaikk. Selv om det er innlemmet et større areal av kystlynghei, har prosentandelen av kystlynghei (D07) gått litt ned. Dette skyldes at deler av området har endret seg fra lynghei til eng (D04) siden forrige befaring, samt at andelen av røsslyng har gått noe tilbake.

Kystlyngheia er svært artsrik med kalkkysthei (D0711) som viktigste utforming, men også med mindre innslag av intermediær kysthei (D0709) og intermediær kystfukthei (D0710). Vegetasjonstypene i kystlyngheia er tørr, gras- og urterik hei (H2b) og fukthei (H3). Naturbeitemark (D04) finnes først og fremst nord i lokaliteten, i hovedsak som svak lågurtbeiteeng (D0415) med vegetasjonstypen frisk fattigeng (G4), men også med innslag av beitevåteng (D0421) med vegetasjonstypen fuktig, middels næringsrik eng (G12). Resterende areal dekkes av rikt strandberg (G09) av vestlig og nordlig utforming (G0902) med vegetasjonstype strandberg, rik utforming (X1b).

Artsmangfold

Kystlyngheilokaliteten i Austbømarka er generelt sett svært artsrik med en nokså jevn og homogen fordeling uten dominerende arter. Einer opptrer som mengdearter i enkelte parti, både på

Langdragsodden i vest og langs østsida av Storsletthaugen. Andelen av røsslyng er generelt lav, men vokser spredt i lyngheipartiene. Av kalkindikatorer som finnes i lyngheia har det blitt funnet store mengder orkideer som brudespore, stortveblad, vårmarihånd og nattfiol. Det har også blitt funnet rødliste arter som ormetunge (NT), rødsildre (NT), blåstarr (NT) og fjellnøkleblom (NT) på Langdragsodden i vest. En annen spesiell rødlistet art som har blitt funnet her tidligere er skredarve (NT). Her finnes også en stor forekomst av reinrose (NT) i parti som er svært skrinne med mye synlig kalkspatmarmor. I noen av rikmyrpartiene ble det funnet nebbstarr (NT). Andre arter som har blitt registrert her er hårstarr, kornstarr, fuglestarr, loppestarr, knopparve, kattedot, vill-lin, fjellfrøstjerne, fjellsmelle, smalkjempe, gullris, storblåfjær, hengeaks, dunhavre, gulaks, blokkebær, fjellmarikåpe m.m. I en liten dam nordom Langdragsodden vokser småvassoleie. På strandberget vokser arter som tiriltunge, blåknapp, rødsvingel, smalkjempe, strandkjempe, rødsildre og gulsildre. Skogarealene domineres av bjørk som vokser tett, med trivielle blåbærskogs- og lågurtsarter i feltsjiktet.

Naturbeitemarkpartiene i lokaliteten er oppsiktsvekkende rike på beitemarksopper. Under en kartlegging i 2004 (Hanssen & Molia 2004) ble det gjort hele 18 rødlistefunn fordelt på 12 arter. Det ble funnet 25 arter i slekta med rødsporesopp, *Entoloma* og 10 arter med fagervokssopper, *Hygrocybe*. Blant rødlistede og sjeldne arter kan nevnes *Entoloma griseocyaneum* - Lillagrå rødspore (NT), *Entoloma pseudocoelestinum* – blåstilket rødspore (LC, tidl. VU), *Entoloma chalyeum* – svartblå rødspore (NT), *Entoloma carneogriseum* – kjøttfarget rødspore (DD), *Entoloma rhombisporum* - rombesporet rødspore (VU), *Entoloma prunuloides* - melrødspore (VU), *Entoloma turci* - tyrkerrødspore (NT), *Entoloma mougeoti* - fiolett rødspore (NT) ble registrert i området Langdragsodden og nordover. Her fant man også *Entoloma scabrosum* – finskjellet rødspore (NE, ikke vurdert), *Hygrocybe calciphila* – kalkvokssopp (VU), *Hygrocybe mucronella* – bitter vokssopp (NT), *Entoloma prismatospermum* (NE, ikke vurdert), *Entoloma anatinium* – anderødspore (VU) og *Entoloma broesarpensis* – kråkerødspore (NT) som da var første funn utenfor typelokaliteten i Sverige. Sør i lokaliteten, i området mellom Faksholmen og Skiftsåsen, ble det i tillegg registrert *Entoloma corvinum* - ravnerødspore (VU), *Geoglossum cookeanum* - dynejordtunge (NT), *Cuphophyllus colemanniana* - brun engvokssopp (VU), samt *Entoloma prunuloides* - melrødspore (VU) og *Entoloma turci* - tyrkerrødspore (NT).

Under feltarbeidet i 2022 ble det registrert ytterligere to rødlistede beitemarkssopper, *Cuphophyllus russocoriaceus* – russelærvokssopp (NT) og *Entoloma bloxamii* (evt. *E. madidum*) – praktørspore (VU). For øvrig ble det i hovedsak funnet mer gjødseltolerante «møkk-sopp» som blekksopper og kragesopper enn beitemarksopp under årets feltarbeid, noe som tyder på at det har vært for hardt beita med storfe de siste årene. Med totalt 19 rødlistede beitemarksopper, flere av dem ekstremt sjeldne, og 7 rødlistede karplanter er Austbømarka en av de mest artsrike kystlyngheiene/naturbeitemarkene vi har her i Nord-Norge. Det kan forventes å finne mange flere sjeldne og sårbare beitemarksopper om man etablerer et mer systematisk kartleggingsprosjekt i området.

Bruk, tilstand og påvirkning

Austbømarka var tidligere et felles utmarksbeite for gårdene på Austbø, og det stod flere sommerfjøs i nordenden av beiteområdet. Det har vært kontinuerlig beiting her, med unntak av en periode på bortimot ti år på 1980-90-tallet. I denne perioden skjøt gjengroingen fart med betydelig oppslag av bjørk. Bjørkekratt dominerer i store deler av beiteområdet som ikke er inkludert i naturbaselokaliteten. Dette gjelder både i fastmark- og i våtmarkspartier. I kystlyngheilokaliteten (naturbaselokaliteten) har gjengroinga i stor grad stoppet opp, men partier med tett bjørkekratt finnes og bør ryddes. På Faksholmen finnes enkelte områder hvor gjengroingen har kommet i sein gjenvokstsuksessjonsfase og er derfor ikke inkludert i kystlyngheilokaliteten.

I forbindelse med utarbeidinga av opprinnelige skjøtselsplan for Austbømarka fra 2014 hadde beitebruker en besetning av rasen Charolais beitende i Austbømarka. Beitebruker startet med rasen Charolais rundt 2007. Rundt 40 kviger og ammekyr og 20 kalver beitete på det meste i løpet av årene fram til 2021. Storfeet ble sluppet ut på beitet rundt 1. juni evt. i slutten av mai. Kalvene ble som oftest tatt bort fra Austbømarka rundt 15. august og ytterligere 20 voksne dyr ble tatt bort rundt medio september. De siste 20 kviger/kyr ble tatt fra beitet rundt 1. oktober (situasjonen for 2014). Tilleggsføring startet vanligvis når kalvene ble tatt ut av beitet og øktes gradvis mot 1. oktober, da de siste dyrene ble tatt ut fra Austbømarka. I tillegg til storfe var det også en liten besetning med sauer av rasen Norsk kvit sau (NKS). Antallsau varierte noe med tidspunkt på året. Sauen utgjorde en liten del av beitetrykket i Austbømarka. I 2014 var saueantallet 12 pluss lam beitet her fra etter lamming til medio oktober.

Nedbeitingsgraden var forholdsvis sterk, og det var også en del tråkkskader, særlig ved fôringsplassene, i strandengene (hovedsakelig utenfor lokaliteten) og våte og myrete områder. Landskapet og viktige naturtyper tok skade av beiteregimet med for mange dyr av den tunge kjøttferasen Charolais.

I dag er situasjonen annerledes. I løpet av 2021 byttet beitebruker ut Charolais-besetninga med den betydelig lettere storferasen Vestlandsk fjordfe. Levendevekt på en fullvoksen Vestlandsk fjordfeku er mellom 400-500 kg, mens en fullvoksen Charolais-ku kan veie det dobbelte. Ifølge beitebruker er marktrykket nesten halvparten for Vestlandsk fjordfe i og med at klauvene er omtrent like store for begge rasene. Det er helt opplagt at dette er gunstig for de sårbare naturtypene i beiteområdet. Totalt beitet det 56 storfe i 2022, derav fem kastrater, fem kviger og fire kuer av Charolais og 42 kuer av Vestlandskfjordfe, samt 16 småkalver. I tillegg til storfe beiter en besetning med utegangersau av rasen gammelnorsk sau (GNS) i Austbømarka. I 2022 var antallet 17 søyer og 30 lam. Som følge av lite røsslyng og begrenset med vinterbeite blir sauene fôret med grasballer hele vinteren. For å forsøke å få redusert andelen med bjørkekratt har det også vært en besetning med 20 individer av kystgeit i deler av sesongen. Kystgeita foretrekker lauv og er en ypperlig landskapspleier når der er mye tilgjengelig lauv. Dessverre er det meste av lauv utilgjengelig for geita da bjørkekrattene stort sett består av lange, tynne bjørker der lauvet er utilgjengelig. Geita unngår i stor grad å gnage på bjørkebark, i motsetning til andre smakelige lauvtrær som selje og rogn. Dette medfører at bjørkekrattene blir stående og får utviklet seg videre, noe som igjen fører til forringelse av beitet.

Tilstanden på kystlyngheia er bedre enn den har vært på lenge. Fremdeles bærer partier i beiteområdet preg av overbeiting, tråkkskader og slitasje. Hardt, intensivt beitetrykk har ført til reduksjon i røsslyng til fordel for mer beitetolerante gras og urter. På sikt kan dette føre til markante endringer i naturtyper fra kystlynghei til naturbeitemark, så sant ikke beitetrykket reduseres noe.

Fremmede arter

Spredte forekomster av sitkagranplanter vokser spredt i kystlyngheilokaliteten.

Kulturminner

Ingen registrerte kulturminner innenfor lokaliteten.

Skjøtsel og hensyn

Det anbefales å fortsette med sambeiting med storfe, utegangersau og kystgeit for å få en optimal skjøtsel av lokaliteten med tanke på bevaring av biologisk mangfold og et åpent landskap. Beitetrykket har tidligere vært uheldig høyt, særlig i grasdominerte områder. Dette bærer området fremdeles preg av til tross har at drifta nå har blitt endra med bytte til lettere storferase fra Charolais til Vestlandsk

fjordfe. Slitasje og erosjon er spesielt stor ved fôringsplassene, og når ettersommeren er preget av nedbør og fukt i bakken kan det forekomme omfattende tråkkskader. Beitetrykket på sensommer og høst bør helst reduseres slik at behovet for tilskuddsfôring begrenses. Beitetrykket bør generelt avpasses bedre i forhold til beitekapasitet og tåleevne. Dette må vurderes omgående i årene som kommer nå som drifta er noe endret og tilstand på naturen er på bedringens vei.

Det er per i dag ikke behov for å svi røsslyng i Austbømarka, men behovet kan melde seg på sikt. Per i dag er røsslyngmengden noe redusert som følge av et høyt beitetrykk i senere tid. Røsslyngen som finnes, er stort sett i ung fase. Hvis sviing blir satt i gang som skjøtselstiltak, er det viktig å svi av flater i størrelsen 10-15 daa, slik at røsslyngen kommer opp i forskjellige år og skaper forskjellige aldersstadier. Sviflatene skal rulleres over en 15-20 års periode. Se vedlegg 2 for informasjon om lyngsviing som skjøtselstiltak.

Del av helhetlig landskap

Austbømarka er en del av Utvalgt kulturlandskap, Blomsøy-Hestøy og Skålvær og er også en del av område KF00000493, helhetlig kulturlandskap i Miljødirektoratets Naturbasen (www.naturbase.no).

Verdibegrunnelse

Austbømarka er en stor, variert og svært artsrik kalkkystlyngheilokalitet. Lokaliteten er en del av et større beiteområde, som har lang tradisjon som fellesbeite. Et opphør i beite rundt 1980-1990 førte imidlertid til at deler av området grodde igjen med bjørkekratt. Per 2022 beites lokaliteten av storfe av rasen Vestlandsk fjordfe, en besetning med utegangersau og noen kystgeiter. Dette samarbeidet av ulike husdyrslag er svært gunstig for bevaring av biologisk mangfold og for å holde landskapet åpent. Tidligere var lokaliteten preget av overbeiting, slitasje og bar preg av tråkkslitasje. Tilstanden er bedre i 2022 som følge av omlegginga. Lokaliteten er ekstremt artsrik, og det har blitt gjort funn av mange rødlistede og sårbare arter knytta til ugjødsle beitemark og kalkrik kystlynghei. 19 rødlistede beitemarksopper, flere av dem ekstremt sjeldne, og syv rødlistede karplanter har blitt registrert så langt i Austbømarka, noe som gjør den til en av de mest artsrike kystlyngheiene/naturbeitemarkene i Nord-Norge. Med sin artsrikdom og forekomst av sjeldne arter, størrelse, samt at tilstand på lokaliteten er på bedringens vei, får lokaliteten verdi A, svært viktig.

2 Retningslinjer for sviing (ikke aktuelt for gjeldende revisjon)

2.1 Lyngsviing som skjøtselsmetode – en kort introduksjon

Målet med lyngsviing er å forbedre beitet i lyngheier og sikre det biologiske mangfoldet. Røsslyngplanten taper beiteverdi når den blir gammel og forvedet og den bør derfor fornyes regelmessig gjennom sviing, normalt når den har nådd en alder på 15-25 år. I løpet av levetiden gjennomgår røsslyngen 4 faser, fra pionerfasen (0-6 år), byggefasen (6-15 år), moden fase (15-25 år) til degenererende fase (25 -50 år). I moden fase blir vedproduksjonen større enn bladproduksjonen. Det er nå sviing må til for å brenne bort den gamle forvedede røsslyngen og samtidig stimulere både nyspiring fra røttene og frøspiring fra frø lagret i jordsmonnet (Kvamme et al. 2009).

På Helgelandskysten og i Nord-Norge generelt vil røsslyngen vokse langsommere grunnet lave sommertemperaturer (Direktoratet for naturforvaltning 2012). Sammenlignet med Vestlandet er det derfor ikke behov for å brenne like ofte. Beitetrykk vil også påvirke og gi variasjoner i røsslyngens livssyklus. For svakt beitetrykk i en røsslynghei vil kunne gjøre at lyngen vokser hurtig, og gammel røsslyng vil tape beiteverdi. For sterkt beitetrykk vil kunne gjøre at røsslyngen blir utkonkurrert av gras, halvgras og urter.

Røsslyng er en brukbar beiteplante og det er de friske årsskudda, både langskudd og kortskudd, som hovedsakelig blir beitet. God beitetilgang i sommerhalvåret er viktig for at dyra skal ha god kondisjon når vinteren kommer. Det er først og fremst på vinteren at dyrene beiter på røsslyngen. Sviing av gammel røsslyng vil ved siden av å gi et bedre vinterbeite, bedre sommerbeitet ved at urter og gras vil utgjøre en større del av plantebestanden de første årene etter sviing. Både sviing og rydding er gode tiltak for bedring av beitekvaliteten sommerstid, i stedet for grøfting og planering i verdifulle lyngheiområder.

Det er viktig at lyngheiene beites etter sviing slik at trær og andre uønskede planter ikke etablerer seg i sviflatene. Det viktigste beitedyret i lyngheiene er utegangersauen som spiser av røsslyngen om vinteren. Helårs utegangersau foretrekker gras og urter om sommeren, mens om vinteren er det viktig med tilstrekkelige arealer med røsslynghei. En vedlikeholdt lyngheimosaikk gir den høyest mulige biodiversiteten hos kystlyngheiene og det beste beitet for helårs utegangersau. Brannflatene må ha begrenset størrelse for at en skal oppnå denne mosaikken. Dette er også viktig fordi store brannflater vil ta livet av mus, insekter og andre dyreslag som ikke klarer å flykte ut av brannfeltet eller ned under bakken. Med en småskala mosaikk vil også innvandringen av planter og dyr gå hurtigere til de nysvidde, mer næringsrike, feltene. Det er likevel viktig å ta hensyn til sviing i områder med svært mye gammel røsslyng (store gamle røsslyngstammer mer eller mindre uten blad). I disse kan størrelsen på sviflatene økes noe for å forhindre at beitetrykket blir for stort på små sviflater i etterkant av sviing, da det vil spire mye ung og fristende røsslyng. Det er avgjørende å nøye følge med beitetrykket etter sviing, for å unngå at sauen beiter for mye slik at de unge røsslyngskuddene ikke rekker å etablere seg.

På Helgeland blir ikke røsslyngplantene like store sammenlignet med Vestlandet, og andelen brennbar ved i de gamle plantene er ikke like høy. Det kan derfor oppleves som om det er vanskelig å få fyr på lyngheiene her i nord. I gras- og urterike heiområdene er det også en mindre andel røsslyng, og et sammenhengende brennbart vegetasjonsdekke er derfor mer sjeldent. Det er avgjørende at lyngbuskene over jorda er tørre nok for å få fyr, og at jordoverflaten er tørr nok for at mosedekket skal brenne. Det er derfor bra hvis man utfører sviing etter noen dager med vind. I gamle dager sa man at det skulle ha blåst nordavind i minst tre dager før lyngsviing (Norderhaug et al. 1999). Sviingen foretas best i vintermånedene februar og mars, men er det mye snø kan det utsettes til begynnelsen av april. Vær oppmerksom på hekkende fugl og gjeldende regler for åpen brenning (se Retningslinjer for sviing lenger ned). Det er også mulig å svi sein høst. For å ha kontroll over brannen er det viktig at det er tele i jordbunnen, eller at den er våt, slik at ikke jorda får for høy temperatur og ilden sprer seg ukontrollert. Frossen eller våt jordbunn vil også hindre at humusen med frøbanken vil brenne opp.

På selve dagen før sviing er det fint hvis vinden er jevn og stabil og av passe styrke. Svak vind vil gjøre at lyngen brenner dårlig, og svak vind skifter lett retning. Vinden bør heller ikke være for sterk. Da flytter brannfronten seg så hurtig at brannen blir ufullstendig, en kan også lett miste kontroll på brannen. Tradisjonelt sa man at passe vind var laber bris. For å få slukket brannen må man før sviing planlegge å svi mot en naturlig avslutning i terrenget, for eksempel toppen av en haug, bart berg, myrområde eller sjø. Hvis ikke dette er mulig, bør man svi av små branngater i kantene og i enden før en svir av det store feltet.

Terrenget bestemmer hvor mange personer som trengs ved sviingen. En åpen mark uten naturlige grenser for brannen krever flere personer for å kontrollere flammene sammenlignet med avsviing av et nes ut mot sjøen der det kan holde med en eller to personer.

2.2 Retningslinjer for sviing

(redigert etter SNO-retningslinjer, gjeldende fra 2011)

Det formelle

- Det er kommunen som er myndighet vedr. åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom «forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner». Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon for forbudet.
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Naboer og grunneiere skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Kontakte Statens Naturoppsyn (SNO) for å avklare forekomst av og behov for hensyn til fugl i området.
- Kontakt evt. også Norsk Ornitologisk Forening (NOF).

Planlegging

- Antatt svisyklus ligger generelt i Norge på omtrent 15 år, i Nord- Norge noe lenger. Men hvor ofte en bør svi samme delflate avhenger av røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Sjekk røsslyngtilstanden: gammel og grov røsslyng bør brennes, men regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng i området brennes før ny kommer tilbake. Vær oppmerksom på at planteproduksjonen er lav det første året etter sviing. Det er også viktig å huske på at der målsetningen er å bevare kystlynghei bør en i utgangspunktet ikke svi samme flate oftere en hvert tiende år. For hyppig lyngsviing fører til utvasking av plantenæringsstoffene.
- Planlegg godt hvor det skal brennes – en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Sviing i lynghei bør skje i mosaikk med flater på maks 10-15 dekar for å få best mulig variasjon. I områder med svært mye gammel røsslyng (store gamle røsslyngstammer mer eller mindre uten blad) kan sviflatene økes noe for å forhindre at beitetrykket blir for stort på små sviflater i etterkant av sviing, da det vil spire mye ung røsslyng. Det er avgjørende å nøye følge med beitetrykket etter sviing, for å unngå at sauene beiter for mye slik at de unge røsslyngskuddene ikke rekker å etablere seg.
- Svi ikke to nabosviflater etter hverandre. Det anbefales å vente 3-5 år før en svir nabosviflaten. Vindstyrken og -retning vil imidlertid avgjøre hvor det er best å svi (vanligvis brenner man med

vinden). Det viktigste er å få svidd! Dette betyr at man kan være noe fleksibel med den endelige avgjørelsen av hvilken sviflate som skal svis av, avhengig av tilgjengelighet av eventuelle naturlige avslutninger for flammene.

- Ha en plan for hvordan brannen skal slukkes. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter, bart berg eller tjern) eller må det brennes branngater? Ei branngate bør ha en bredde på 5-6 meter. Branngater skapes ved å svi av flater samme år som sviinga eller året før. Svi branngatene i svak vind og om mulig mot vindretningen, slik at vegetasjonen brenner langsomt med relativt høy varme.
- Utstyr som trengs til sviing: gassbrenner/blåslampe for å få fyr, og brannslukkere. Brannslukkerne består av en metallplate montert på et langt skaft. Det anbefales å bruke de langskaftede skogbrannvisperne som brannvesenet bruker. Kontakt brannvesenet for lån eller kjøp av disse. Et godt alternativ er aluminiumspader på lange skaft. Flammene slukkes med brannvifte/aluminiumspade gjennom å «slå» på flammene slik at de kveles.
- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (sein høst til tidlig vår fram til senest 15. april). Senere må man søke spesielt om tillatelse (Statsforvalteren).
- Det bør vises særlig aktsomhet ved sviing på tynt jordsmonn av hensyn til fare for erosjon og skader på fjell.
- Busker av vanlige treslag på over en meter skal kappes og fjernes før eller etter sviing i områder som er viktig for beiting, biologisk mangfold eller friluftsliv.
- Ta hensyn til fugl. Brenning skal skje før hekketiden. Vær obs på at noen arter, for eksempel havørn, legger egg allerede i mars.
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner. For å bevare kulturminner skal det ikke brennes helt inntil disse. Dette skjer for eksempel ved at det finryddes en sone på bakken på 1-3 meter rundt kulturminner før brenning.

Under brenning

Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker. Kunstfiber smelter lett.

- Begynn tidlig for å utnytte dagslyset! Det kan ta lang tid å få slukket brannen og en bør sette av hele dagen.
- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke.
- Vanligvis brenner man med vinden. Vurderingen av hvilken retning flammene skal gå avhenger også av sviflatens topografi, fuktighet og branngater/naturlige grenser. Det kan være enklere å få lyngheia til å brenne i oppoverbakke. Men vær oppmerksom på at flammene sprer seg mye raskere oppover en bakke enn nedover. Flammene sprer seg også betydelig raskere med vinden enn mot vinden. Det er viktig å ha arealet under full kontroll, f.eks. at det er omringet av snø eller har naturlige eller skapte grenser/branngater. Ved usikkerhet er det bedre å tenne på øverst i terrenget og/eller brenne mot vinden. Det vanligste er likevel å la brannen følge vindretningen.
- Ha godt mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med langt skaft, snøskuffer etc.).
- Bruk gassbrenneren/blåselampen til å tenne på flere steder ved siden av hverandre slik at det hurtig danner seg en brannfront. Dette vil gi en mer fullstendig brenning, da den intense varmen fra brannfronten gjør at vegetasjonen tørker noe før den tar fyr.

- Da brannen er startet og brannfronten er skapt slukker man den brannfronten som brenner i feil retning, og følger etter på begge sider for å forhindre at brannfronten får utvikle seg mot sidene.
- Kartavgrensede sviflater kan inneholde en del myrpartier og annet som ikke kan/må svis. Det viktigste er å fornye røsslyng og holde ned gjengroingsarter. Punktvis der det trengs. Dette gjelder spesielt i kuperte områder med fuktigere søkk mellom lyngtuene.
- Slukk omtrent to timer før det blir mørkt, og bruk tiden på å kontrollere at alt er under kontroll. Det er lettere å se røyk i dagslys.
- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden ved å «slå» på flammekilden slik at ilden kveles. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke.
- Tar det fyr i maurtuer vær oppmerksom på at disse kan ulme i dagevis hvis man ikke svir av all vegetasjon/material som kan brenne.

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket. Brann i humusen vises ved at det kommer opp litt røyk fra bakken. Disse «underjordiske» brannene kan spres ukontrollert hvis man ikke forsikrer seg om å slukke ved å trampe på bakken.
- Ha nok beredskap ved behov for etterslukking.
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Naboer og grunneiere skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Fjern døde busker og kvister. Døde busker som står igjen etter sviing kan ellers forårsake jurbetennelse som en følge av stikk- og rispskader hos dyr som går på beite i disse områdene. Eventuelle busker og trær som ikke allerede er blitt fjernet før sviing anbefales også fjernet.
- Tegn inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent!
- Svidde felt bør sjekkes for uønsket oppslag av fremmede og problematiske arter og trær 2-4 år etter sviing, og eventuelle oppslag ryddes. Hvis oppslag av trær ikke blir nedbeitet kan en oppjustering av beitetrykket hjelpe.

3 Tiltakslogg, grunneiers notater

Her er det plass for grunneier å føre inn sine egne notater som gjelder gjennomføring av tiltakene.

AREAL/DELOMRÅDE	TYPE TILTAK (EKS SLÅTT, RYDDING, BEITING)	PERIODE	ANTALL DAGSVERK/ TIMER	ÅR

AREAL/DELOMRÅDE	TYPE TILTAK (EKS SLÅTT, RYDDING, BEITING)	PERIODE	ANTALL DAGSVERK/TIMER	ÅR

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.